

Summary

In the article the hypotheses of legal relations after paternal *pekulium* in the writings of the Roman lawyers of classic period and in Digest of Justinian are probed.

Key words: *pekulium*, jurisprudence, head of household, servient children, systematization, legislation of Justinian, legal adjusting.

Отримано 3.03.2012

Б. В. ЗМЕРЗЛИЙ

Борис Володимирович Змерзлий, доктор історичних наук, професор Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського

СТВОРЕННЯ КАРАНТИННИХ УСТАНОВ У КРИМУ В КІНЦІ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТ.

Системні проблеми світової організації епідеміологічної служби, не дивлячись на вельми високий рівень розвитку медичної науки, у сучасному взаємопов'язаному і відкритому світі в більшості випадків залишаються невирішеними. Свідомостю тому можуть служити, зокрема, і декілька епідемій, що зачепили і досить болісно, з економічної точки зору, сучасну Українську державу. Об'єктивне вивчення досвіду боротьби з розповсюдженням епідемічних захворювань, процесу створення і діяльності спеціальних державних органів та служб для охорони населення в Україні, що мають дуже багату історію, очевидно, повинно бути проведено, зокрема для його аналізу, а можливо і для подальшого використання. Все це і зумовлює актуальність обраної для дослідження проблеми.

При цьому необхідно вказати, що історіографія проблеми представлена роботами учених від імперського і до сучасного періодів. Серед них, очевидно, слід зазначити праці таких дослідників, як Ерісман¹, М. І. Галанін², Б. Л. Черкаський³, В. П. Сергієв, І. Д. Ладний, О. П. Щепін⁴, В. В. Єрмаков, Н. І. Пристанськова^{5, 6}. Здебільшого ці автори звертаються до медичних аспектів профілактики, попередження та поширення епідеміологічних захворювань, окремих карантинних заходів. І лише у працях Н. І. Пристанської знаходимо спробу систематизації російського законодавства досліджуваного періоду, у галузі управління медициною і деякі особливості регулювання карантинної служби. У зв'язку з чим, можна відзначити, що комплексних наукових досліджень з даної проблематики не проводилося.

У кінці XVIII ст., з приєднанням до Росії Півдня України, починається копійний процес інкорпорації цих земель в державний устрій імперії. Поряд з найважливішими перетвореннями, одними з першочергових були заходи охоронного і відновного характеру. До таких відноситься і устрій в новопридбаних землях карантинних установ. Відновлення торгівлі, розвиток краю і його спустошених війнами міст, було неможливе без налагодження діяльності митниць і карантинів.

З цією метою, 7 червня 1793 р. за № 17131 був виданий указ «О устроении карантин в Екатеринославской Губернии и Таврической Области». Згідно до нього, було ухвалено рішення про створення в Таврійській області повних карантинів у Севастополі і Феодосії, в Керчі половинного, а в Тамані «і того менш». Згідно затвердженням штатам, було вирішено відпускати щорічно з доходів області на платню і інші витрати 15602 крб., крім того, на налагодження карантинів і додаткове їх будівництво по 5000 крб., всього по 20602 крб.

Враховуючи, що консолідованих нормативно-правових актів, що регулюють діяльність карантинних установ ще не існувало, то новоствореним карантинам було наказано керуватися раніше виданими з цих питань законами і, зокрема, статутом для Сеськарського карантину (від 1786 р.). Начальники карантинів повинні були затверджуватися Сенатом за поданням намісницького правління, а решта службовців намісницьким правлінням за поданням начальників карантинів⁷. Стандартний штат для цих карантинів виглядав так. Карантин складався з карантинного пристава 7 класу, карантинний пристав з штаб-офіцерів, карантинний начальник 8 класу, писар, 4-х карантинних наглядачів з відставних офіцерів, штаб-лікар або лікар, підлікар, перекладач, митний служитель, 4-х гарнізонних унтер-офіцерів для утримання караулу і спостереження за пасажирами, 30 солдатів з гарнізонних батальйонів для караулу при замку біля комор і чумному карантині, 2-х квартирмейстерів з моряків порту при двох шлюпках, 20 веслярів для 2-х 10-веслових шлюпок з матросів порту і 6 осіб зі злочинців для чумного карантину. Крім того, в карантині усередині огорожі знаходились: 1 карантинний сержант і з ним 6 карантинних солдатів.

Карантини у Феодосії і Євпаторії створювалися, з тими ж чинами і положенням, і складалися з 40 чол. у кожному з бюджетом по 3288 крб. У Керчі, як вже указувалося, карантин був «половинний», але з тими ж чинами і положеннями – 40 осіб службовців і 3288 крб. фінансування. Стільки ж виділялося і на утримання Севастопольського карантину. Всього на утримання 5 карантинів Таврійської області виділялося 15602 крб.

Крім того, для загального керівництва їх діяльністю встановлювався «Головний начальник 6 класу» з канцелярськими служителями при ньому.

Важливо відзначити, що при карантинах однією з ключових була посада перекладача. Вимоги до нього висувалися досить високі. Закон вимагав, щоб він знав російську, французьку, італійську, грецьку, вірменську і турецьку або молдавську мови. Якщо ж такого претендента не вдавалося знайти, дозволялося наймати два і більше перекладачів, поділивши його платню⁸. Необхідність швидкого устрою карантинних установ і чіткої регламентації їх діяльності призвели до створення першого в історії Росії спеціалізованого кодифікованого акта – «Статут прикордонних і портових карантинів» (№ 19476). Даний документ був опублікований 7 липня 1800 р. і підготовлений бароном Васильєвим, князем Гагаріним, графом Паніним і генерал-прокурором Обольяніновим⁹. Не маючи можливості детально розглядати основні положення статуту, вкажемо лише, що в ньому вперше вводиться інститут Карантинної контори, з точним визначенням обов'язків кожного службовця, розпорядженнями про їх діяльність, особливості споруди карантинних закладів, їх підлеглих і роботу. Важливо відзначити і те, що застосування основних положень даного статуту в Криму на момент його видання було вельми ускладнено. Головною причиною було те, що за 7 років, що пройшли з видання указу про створення в регіоні карантинних установ, у реальному численні, було зроблено зовсім небагато, а сам процес створення і становлення діяльності кримських карантинів затягнувся на декілька десятиліть.

Так, у лютому 1803 р., в указі Олександра I Миколаївському військовому губернаторові Беклешеву (№ 20643), якому, зокрема, підкорялася і Таврійська область, цар, міркуючи про майбутнє Феодосії, пише, що ще тільки «нужно будет приступить к построению там в непродолжительном времени карантина». З цією метою Таврійському губернаторові і членові місцевого адміралтейства було доручено визначити його місце та скласти необхідні плани. Більш детально розвитком Криму і влаштуванням карантинної мережі займався спеціально створений у 1802 р. комітет з облаштування Новоросійського краю. Проте, на той момент, він ще не мав конкретних планів у цій справі. Намагаючись форсувати споруду карантину Феодосії цар доручив Беклешеву «сделать все распоряжения к заготовлению материалов для построения карантина в Кефе», раніше навіть складання остаточного кошторису. З цією метою міністри фінансів наказано було відпустити 25000 крб.¹⁰.

Для прискорення запланованих перетворень, а також більш точного їх виконання і контролю був використаний інститут градоначальства. 23 лютого 1804 р. видано указ генералові Феньшу «О принятии ему под свое управление города Феодосии и об устройстве онаго» (№ 21172). Враховуючи, що одним з найважливіших завдань градоначальника був розвиток торгівлі в місті, то найважливішою справою оголошувалася споруда карантину за планом і на кошти, що залишилися від «бывшего Херсонского Военного Губернатора Беклешева». Цар особливо підкреслював можливість виділення задалегідь засобів на будівництво карантинних споруд¹¹. При цьому, очевидно, необхідно вказати, що окрім карантинів, Феньшу підкорялися: військові команди, розташовані в місті, фортечні і торгові будівлі, митниця і морські чиновники¹².

Очевидно, що з приходом до Феодосії Феньша процес нарешті зрушився і вже 7 березня 1805 р. виходить указ «О строениях в городе Феодосии» (№ 21652). У ньому імператор указував: «1. Из зданий, вами предполагаемых, открыт ныне построения: 1) карантин с его принадлежностями...». «2. Здания, ныне назначаемые, произведет по планам, от вас представленным и мною утвержденным...»¹³. «3. Во времени совершения сих зданий соблюсти предполагаемый вами порядок, дабы строения нужнейшие предшествовали тем, кои терпят некоторую отсрочку. 4. Суммы, на все сии здания потребные, по сметам, от вас представленным, приказал я отпустить из казначейства, а именно: на построение карантин со всеми его принадлежностями 215999 руб. На построения водяные, как то: на две пристани и набережную 130394 руб.». Всього ж – 346393 крб. Ці кошти було наказано виділити протягом 3-х років, у перші 2 роки по 100000, а в третій – останні 146393 крб. Також, виділялися кошти на утримання чиновників для нагляду за робітниками (1350 крб.), інструменту для робіт і креслень, канцелярські потреби – 1500 крб., а також на непередбачені витрати одноразово протягом поточного року – 25000 крб.¹⁴. У якості робітників передбачалися солдати інженерних команд і 200 невольників, засуджених у найближчих губерніях на роботи.

Крім того, Олександр погодився з пропозицією Феньша про необхідність, поки йшло будівництво капітальних карантинів, створити тимчасові їх відділення для забезпечення безпеки навігації літом 1805 р. При цьому цар вказав градоначальникові: «Вы не оставите конечно постройки сии так расположить, чтоб материалы, на них употребленные могли быть обращены в дело при новых зданиях и чтоб тем издержки сколь можно сокращены были». А також схвалив думку Феньша щодо відкриття карантину у разі виникнення надзвичайної ситуації, до його споруди¹⁵. Для створення при відкритті навігації карантинної варти, на прохання градоначальника, Олександр I наказав перевести до Феодосії з Судака 50 інвалідів¹⁶.

20 квітня 1806 р. був прийнятий указ «Об устройстве карантин в портах Черноморского и Азовского морей» (№ 22101)¹⁷. Даний документ викликав до життя Таганрозький градоначальник Кампенгаузен, що прагнув всіляко, з одного боку, розвинути торгівлю в своєму місті, а з іншого, удосконалити створювану карантинну систему. До того ж, з 1803 р. почався процес створення карантинної застави в Керчі. Було дано розпорядження градоначальникам Одеси і Феодосії об'їхати підлегли їм карантинні застави, скласти їх плани і передбачуваний штат, у тому числі і для карантинів Одеси і Феодосії¹⁸, після виконання чого виділити їм необхідні для будівництва і упорядкування карантинів кошти. За пропозицією Кампенгаузена, карантинне спостереження для Таганрога було поділено на 2 частини: товари, що підлягають очищенню (дезінфекції),

неодмінно витримували карантин у Феодосії, а товари, що не вимагали очищення, «по задержанні их определенного числа дней в Керчи, впускаемы были при соблюдении тех осторожностей, кои полагает Кампенгаузен, в Азовское море». Так Керченську карантинну заставу заснували передовим постом Таганрозького порту, залишивши її в підлеглих карантину Феодосії. Положення для неї доручили скласти військовому губернаторові Феодосії після узгодження з Таганрозьким градоначальником.

Прийнятий у 1800 р. карантинний статут не містив положень щодо покарань тих, що його переступили. Кампенгаузен звернув на це увагу, пропонуючи розробити проект створення «особенного Карантинного судилища, соответственно тому, как то во всех местах, где находятся прочные карантинные заведения, существуют», що йому і було доручено. Крім того, було вирішено дати вказівку Катеринославській кримінальній палаті, щоб слідства про карантинні злочини від Компенгаузена, що до неї надходили, вона вирішувала «попешнее и предпочтительнее другим делам»¹⁹.

Особливості військово-стратегічного розташування Криму і його карантинів відображалося і на їх устрої. Так, 31 січня 1808 р., за № 22799, був прийнятий указ «О штате Севастопольского карантинна для военных судов и о бытии ему в ведомстве Морского Начальства». У першу чергу, у ньому йшлося про специфіку проведення карантинних заходів на військово-морських судах, встановивши їм «місце очищення» в Севастопольському порту²⁰. У зв'язку з чим, карантин, що існував там, вирішено було підпорядкувати військово-морському відомству. У нім повинні були проходити очищення лише важкі військові кораблі, що йшли до Севастополя. Легкі ж військові кораблі, що прямували в інші порти, повинні були проходити карантин в Одесі. Організація цієї справи була покладена на головного командира Чорноморського флоту адмірала маркиза де-Траверсе. Він підійшов до вирішення даної проблеми розсудливо і вирішив, що раніше затверджений штат Севастопольського карантину і суми, що виділяються для нього, надмірні в нових умовах. Так, за штатом 1800 р. в Севастопольському карантині було 76 осіб і 23825 крб. щорічно, а за положенням 1806 р. – 48 осіб і бюджет в 22845 крб. Згідно новому розробленому положенню, у Севастопольському військово карантині було 20 осіб і бюджету в 13000 крб.²¹ Карантин розташовувався в колишньому карантинному будинку, з деякими змінами у ньому, з необхідними судами і озброєнням від адміралтейства, а караул як береговий, так і по карантинному будинку надалі мав складатись з військ, розташованих у Криму. Новий устрій припускав і зміну статей фінансування. Тепер вони були такими в карантинній конторі: карантинний інспектор (1800 крб. на рік), доктор або штаб-лікар (1200 крб.), секретар (600 крб.), перекладач (600 крб.), на платню канцелярським служителям, канцелярські витрати і на роз'їзди 200 крб.; «на покупки аптекарских материалов, медикаментов и для окуривания товаров, вещей и жилых покоев, горючей серы, уксусу и можжевельных ягод» 600 крб.; на лагодження карантинного будинку, на покупку для опалювання дров, «провианта для нижних служителей, получающих не более 45 руб. жалования, и на фураж для 4 казенных лошадей, при карантинном доме полагаемых» – 3000 крб. на рік.

Окремо згадуються «члени і служителі, що перебувають на посадах карантинного будинку»: лікар (600 крб.), комісар (600 крб.), помічник (400 крб.), унтер-комісар (300 крб.), на найм наглядачів виділялося 600 крб. (їх кількість визначалася конторою); 2 надвірних доглядача по 125 крб.; 10 службовців, з нездібних до стройової служби для внутрішнього в карантині караулу і різних робіт, по 45 крб. Разом – 20 осіб, 13000 крб. На утримання судів, що знаходились при карантині, – ще 3000 крб.²²

Проте закриття Севастопольського порту і карантину для купецьких судів негативно відбилося на розвитку і добробуті міста, швидко зростання населення якого вимагало широкого постачання різними товарами, у тому числі й продуктами. Через нерозвинутість шосейних доріг і відсутність залізниці, основним шляхом залишався морський, з 1808 р. практично закритий. Загострення ситуації в подальші роки змусило уряд 29 лютого 1820 р. прийняти указ № 28164 «Об открытии Севастопольского порта для купеческих судов и лодок, приходящих с товарами из портов Черного и Азовского морей; об очищении тех товаров в карантинах, и об учреждении Таможенного надзора». Згідно до нього, порт відкривався для купецьких судів і човнів, а військовий карантин зобов'язаний був приймати їх, згідно карантинному статуту, з тим лише виключенням, що підозрілі в карантинному відношенні судна відправлялися в інші найближчі карантини. Заборона на відвідини іноземних судів Севастопольського порту зберігалася. Для митного контролю товарів з інших російських портів при Севастопольському карантині вводилася посада митного наглядача з двома доглядачами. Вони повинні були знаходитися при вивантаженні і розкритті товарів²³.

У подальші роки законодавець неодноразово звертався до проблем вдосконалення діяльності Севастопольського карантину. Так, 25 травня 1828 р. був прийнятий указ «О поставлении порта и города Севастополя вне карантинной черты; об учреждении оной за городом и о приеме судов, приходящих к другим Черноморским портам» (№ 2053). Причиною такого рішення був початок війни з Туреччиною, що створювало можливість для зіткнення російських військових кораблів з турецькими. Враховуючи, що кораблям більш нікуди було повертатися, порт і місто Севастополь поставили поза карантинною межею, перенісши її за місто. Військові судна, що прибули до інших Чорноморських портів і заявили, що не мали стосунків з сумнівними судами, приймалися на підставі карантинного статуту, без витримки обсервації. Останні ж піддавалися всій строгості карантинних правил, або їм дозволялося звертатися в Севастопольський порт²⁴. Таке рішення, звичайно, ставило під загрозу зараження жителів міста.

29 жовтня 1831 р. було ухвалено рішення «О подчинении Севастопольского карантинна Главному Черноморскому начальству» (№ 4892)²⁵, а 1 серпня 1833 р. «О применении карантинного устава 1832 г. по Севастопольскому карантину» (№ 6367). Суть його полягала тому, що даний карантин не відносився ні до од-

ного з видів карантинів, описаних у карантинному статуті, і тому не мав повивальної бази, як, наприклад, приватні. А враховуючи розвиток порту і судноплавства, така необхідність була. У зв'язку з чим дана посада була введена в штат²⁶.

Подальший розвиток чорноморських міст і торгівлі в них сприяли подальшому розвитку і вдосконаленню карантинної мережі. Так, 1 травня 1814 р., спеціальним указом було ухвалено рішення про споруду 3-го, або чумного кварталу в карантині Феодосії (№ 25583)²⁷. На це було виділено 25137 крб. Особливе відношення Олександра I до Таганрога, і його стратегічне значення зумовили розширення компетенції і влади його градоначальника. У цьому напрямі 26 червня 1815 р. було прийнято указ «О подчинении Начальника Керченского Адмиралтейства и самой брандвахты Таганрогскому Градоначальнику и об отдаче Керченской карантинной заставы в его заведывание» (№ 25889)²⁸. При цьому, ще в 1808 р., Таганрозький градоначальник був визнаний «опікуном судноплавства в Азовському морі».

З метою подальшого розвитку торгівлі і промисловості в Чорному і Азовському морях, 10 жовтня 1821 р. було прийнято указ «Об утверждении постановления об открытии Керченского порта и штатов Карантинного и Таможенного Округов» (№ 28776). При новому порту створювалися карантин і митниця. Для збереження карантинної безпеки у відносинах з гірськими народами на Бугазі, для обміну товарів, що відбувалась там, замість карантинної застави, створювався міновий двір з очисними пакгаузами, підлеглий Керченському карантинному і митному начальству. Керченську заставу, що належала відомству Таганрозького градоначальника, створену для обсервації судів, що йшли в Азовське море і постановки на них варти, скасували, а обсервацію судів вирішили проводити поблизу самого Керченського карантину і під його спостереженням. До Керченського округу увійшла територія, «с одной стороны пролива от Ениколя до Камышбуруна, а с другой – от противоположного Ениколю пункта до Бугаза включительно». У зв'язку з чим, у нього входили керченський карантин і митниця, бугазький міновий двір, таманська і енікольська карантинні застави. Для управління округом створювалась посада Керч-Енікольського градоначальника²⁹. Керченському порту, і карантину, відповідно, було доручено приймати судна з різними видами товарів. При цьому не заборонялося ніяким «сомнительным судам с товарами, зараз неприемлющими и с балластом входит в прежнем основании в Азовское море и подвергаться досмотру и очищению в Таганрогском карантине; стража на таковые суда для препровождения их к Таганрогскому карантину и наблюдения, чтобы они в продолжении пути своего не имели ни с кем сообщения, должна быть поставляема в Керчи». Якщо ж шкіпер або господар судна, що прийшло до Керчі з схильними до зараження товарами, по вивантаженню їх у карантин, бажав негайно продовжувати плавання до Таганрога для витримки там карантину, такий відхід їм дозволявся за умови, що їх дні обсервації в Керчі рахувалися із закінчення вивантаження небезпечних товарів. Очищені ж товари впускалися без обмежень до Таганрога на кораблях без супроводу карантинної варти, але забезпечені відповідними документами від карантину³⁰. У розвиток даного положення, 8 листопада 1824 р. було ухвалено рішення «Об уничтожении Еникольской Таможенной заставы, и об отдаче дома ее для помещения Еникольской карантинной заставы» (№ 30111)³¹.

Завершення споруди і відкриття в Керчі чумного кварталу при карантині відбулося лише в 1827 р. і, як виявилось, вчасно³². У 1829 р. чума, що вибухнула в Болгарії, Молдавії і Валахії перекинулася до Бессарабії і, крім того, на деяких, що приходили в порти Криму судах також була виявлена. У керченському карантині знаходилося декілька чоловік на неї хворі. Міністр внутрішніх справ 3 липня 1829 р. розпорядився про вживання необхідних заходів і наказав тоді ж, особливо Керч-Енікольському градоначальникові, щоб судна, що проходять Керченською протокою в Азовське море, пропускали тільки по карантинному очищенню всіх пожитків, що знаходилися на них, товарів, речей і самих судів. Людям на них наказувалось витримувати обов'язковий карантин у 14 діб. Дані заходи були підтримані графом Воронцовим. Який, окрім іншого, пропонував заборонити назавжди вхід в Азовське море судам, що йдуть з Турецьких портів або що проходять повз Константинополь, без попереднього повного їх очищення у будь-якому Чорноморському порту³³. Ним же були розроблені і правила для очищення³⁴ (див. табл.).

У розвиток даної ухвали від 1830 р., 12 липня 1832 р. за № 5496 був прийнятий документ «О недопущении к Таганрогскому порту судов с товарами, приемлющими заразу, и об отсылке оных в Керчь для очищения и выдержания карантина»³⁵. У ньому, окрім іншого, відобразилась раніше виникла суперечка про каботажну торгівлю між Керчю і Таганрогом з боку різних чиновників: Генерал-губернатором Новоросійської і Бессарабської губернії, градоначальником Таганрога, міністром внутрішніх справ та іншими. Суть його в

№	Таблиця карантинних термінів	Число днів карантинного очищення	
		При сумніві або підозрі	При справжній заразі
1.	Судна	14	14
2.	Суднові люди і пасажери	14	14
3.	Товари і речі, що обкурюються газом пересиченої соляної кислоти, рахуючи і день обкурювання	5	5
4.	Ірвапи обкурюванні сірчанним газом, рахуючи і час обкурювання	13	26
5.	Товари не обкурені, але обмиванням або провітрюванням очищені	21	42
6.	Тварини	14	28

тому, що пропонувалося всі товари для Таганрога вивантажувати в Керчі і через те, що порт Таганрога був мілким, а возити їх туди на спеціальних судах. Проте найважливішим його положенням була охорона меж Росії від знов виниклої в Туреччині чуми. До того ж, виявилось двоє нею хворих у Керченському карантині.

У зв'язку зі збільшенням обсягів роботи карантинних і митних органів, 28 вересня 1832 р. було ухвалено рішення про збільшення штатів Одеської, Керченської і Таганрозької митниць і митного нагляду в Севастопольському карантині чиновників і доглядачів (№ 5623)³⁶. Крім того, з належних у Керченській митниці, по штату, двох пакгаузних наглядачів і двох корабельних доглядачів, залишили по одному доглядачеві і наглядачеві, а посади двох інших, як і скарбників, у митницях Феодосії і Євпаторії скасували³⁷. Всього ж штат був збільшений: в Одеській – на 2 столоначальники, 1 викладчика мит і 2 канцелярських служителя. Керченської – на 2 столоначальники, 2 канцелярських служителя, 2 молодших пакгаузних наглядача, 2 молодших корабельних доглядача. Таганрозької – на 6 пакгаузних доглядачів, 14 корабельних доглядачів. А митному наглядачеві при Севастопольському карантині надали 2 доглядачі.

Із зростанням кількості роботи і карантинних установ необхідно було укріплювати і апарат з їх управління і координації. Так, 1 липня 1833 р. за № 6297 вийшов указ «О штате для карантинного отделения при канцелярии Новороссийского и Бессарабского Генерал-губернатора». У нього, власне, увійшли: 1 начальник відділення, 2 столоначальники, 2 їх помічники, 6 канцелярських служителів, 1 інтендантський чиновник і 1 його помічник³⁸. 28 листопада 1834 р. ухвалили рішення «О прибавке чиновников в канцеляриях Николаевского и Севастопольского Военного Губернатора, и об определении в Севастопольский карантин постоянного чиновника для наблюдения на брандвахте» (№ 7587). Згідно з ним, для виробництва справ з карантинної частини доповнили штат канцелярії Миколаївського і Севастопольського військового губернатора³⁹ і призначили в канцелярію тимчасового в Севастополі військового губернатора («доколе последнее звание существовать будет»), по одному Столоначальнику и по одному им Помощнику, с жалованием из Государственного Казначейства: первым по 1200 руб., а последним по 750 руб. ассигнациями, наравне с таковыми же чинами Карантинного Отделения при Канцелярии Новороссийского и Бессарабского Генерал-губернатора, и 2) Для постановленного Положением о карантинной страже 20 октября 1832 г. наблюдения на военной брандвахте в Севастополе, за выполнением карантинных правил и для исправления там должности Переводчика, определить в Севастопольский карантин особого чиновника» з платнею 800 крб.⁴⁰

Безумовно, на дію карантинних установ в Криму розповсюджувались і інші законодавчі акти, прийняті в цей період. Серед найважливіших з них варто назвати прийнятий 21 серпня 1818 р. за № 27490 «Высочайше утвержденный Устав о Карантинах», а також в його подальший розвиток «Устав о карантинах» від 20 жовтня 1832 р. (№ 5690)⁴¹ і, датоване цим же днем «Положение о карантинной страже» (№ 5691). Ці законодавчі акти значно удосконалили роботу карантинних установ, систематизувавши, зокрема, поточне законодавство, вбираючи в себе отриманий вітчизняний і світовий досвід. У той же час, мережа карантинних установ в Криму з їх ухваленням практично не змінилася лише удосконалюючись, переважно в якісному напрямі.

Таким чином, підводячи підсумок дослідження, можна вказати, що мережа карантинних установ почала розвиватися в регіоні на основі указу від 7 червня 1793 р. (№ 17131), сам же процес їх створення і початку нормального функціонування затягнувся практично до 1820-х рр., коли в загальному вигляді були закінчені основні споруди для карантинів і створена відповідна нормативно-правова база їх діяльності, що базувалась, в першу чергу, на карантинних статутах 1800 і 1818 рр.

Перспективи подальшого дослідження проблеми полягають в необхідності вивчення виявленої нормативно-правової бази з регулювання діяльності карантинних установ не тільки Криму, Півдня України, але і всієї Російської імперії; створення загальної картини діяльності державної карантинної служби, її правової бази, організаційної структури, функцій і повноважень, взаємодії з іншими державними службами.

¹ Эрисман. Холера. Эпидемиология и профилактика / Эрисман. – М., 1893. – 150 с. – С. 6.

² Галанин М.И. Мероприятия против холеры русского и иностранных правительств / М.И. Галинин. – СПб., 1892. – 178 с.

³ Черкасский Б.Л. Эпидемиологические аспекты международной миграции населения / Б.Л. Черкасский, В.П. Сергиев, И.Д. Ладный. – М.: Медицина, 1984. – 285 с.

⁴ Щепин О.П. Международный карантин / О.П. Щепин, В.В. Ермаков. – М.: Медицина, 1982. – 320 с.

⁵ Пристанкова Н.И. Систематизация врачебно-санитарного законодательства в первой половине XIX в. / Пристанкова Наталья Ивановна // Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена. Аспирантские тетради. – 2007. – №9 (20). – С. 95-99.

⁶ Пристанкова Н.И. Систематизация врачебно-санитарного законодательства в первой половине XIX века Н.И. Пристанкова / Н.И. Пристанкова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. Аспирантские тетради. 2006. – № 9 (27). – С. 123-139.

⁷ Полное собрание законов Российской империи. С 1649 г. Т. XXIII. С 1789 по 6 ноября 1796 г. – СПб., 1830. – 969 с. – С. 436–437.

⁸ Полное собрание законов Российской империи. С 1649 г. Т. XLIV. Часть вторая. Книга штатов. Отделение III и IV. – СПб., 1830. – 150 с. – С. 213–215.

⁹ Полное собрание законов Российской империи. С 1649 г. Т. XXVI. 1800–1801. – СПб., 1830. – 875 с. – С. 198.

¹⁰ Полное собрание законов Российской империи. С 1649 года. Т. XXVII. 1802–1803. – СПб, 1830. – 1122 с. – С. 482–483.

¹¹ Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. XXVIII. 1804–1805. – СПб, 1830. – 1328 с. – С. 148.

- ¹² Там само. – С. 149.
¹³ Там само. – С. 887.
¹⁴ Там само. – С. 888.
¹⁵ Там само.
¹⁶ Там само. – С. 889.
¹⁷ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXIX. 1806 – 1807. – СПб., 1830. – 1372 с. – С. 178.
¹⁸ Там само. – С. 182
¹⁹ Там само. – С. 184.
²⁰ Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. XXX. 1808–1809. – СПб, 1830. – 1404 с. – С. 54.
²¹ Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. XLIV. Ч. 1. Книга штатов. Отделение второе. – СПб., 1830. – 126 с. – С. 55.
²² Там само. – С. 65.
²³ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXXVII. 1820–1821. – СПб., 1830. – 983 с. – С. 70–71.
²⁴ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. III. 1828 г. – СПб., 1830. – 1246 с. – С. 576.
²⁵ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. VI. Отделение первое. 1831. – СПб., 1832. – 360 с. – С. 158–159.
²⁶ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. VIII. Отделение первое. 1833. – СПб., 1834. – 832 с. – С. 452.
²⁷ Полное собрание законов Российской империи. С 1649 г. Т. XXXII. 1812–1815. – СПб, 1830. – 1107 с. – С. 788.
²⁸ Полное собрание законов Российской империи. С 1649 г. Т. XXXIII. 1815–1816. – СПб, 1830. – 1173 с. – С. 218–219.
²⁹ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXXVII. 1820–1821. – СПб., 1830. – 983 с. – С. 874.
³⁰ Там само. – С. 875–876.
³¹ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXXIX. 1824 г. – СПб., 1830. – 670 с. – С. 584.
³² Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. V. Отделение первое. 1830. – СПб., 1831. – 594 с. – С. 645.
³³ Там само. – С. 635–636.
³⁴ Там само. – С. 641.
³⁵ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. VII. Отделение первое. 1832. – СПб., 1833. – 1044 с. – С. 494.
³⁶ Там само. – С. 625.
³⁷ Там само. – С. 626.
³⁸ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. VIII. Отделение первое. 1833. – СПб., 1834. – 832 с. – С. 395.
³⁹ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. IX. Отд. 2. 1834 г. – СПб., 1835. – 304 с. – С. 200.
⁴⁰ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. VIII. Отделение первое. 1833. – СПб., 1834. – 832 с. – С. 201.
⁴¹ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. VII. Отделение первое. 1832. – СПб., 1833. – 1044 с. – С. 718.

Резюме

Створення карантинних установ в Криму в кінці XVIII – початку XIX ст. У статті автор досліджує процес створення карантинних установ у Феодосії, Керчі, Севастополі і інших місцях Криму в кінці XVIII – початку XIX століть. На основі виявлених нормативно-правових актів показує процес їх становлення, завдання, функції, компетенцію, вплив на розвиток торгівлі регіону і країни в цілому. Звернено увагу на проведення кодифікування карантинного законодавства в 1800, 1818 і 1832 рр.

Ключові слова: Крим, Російська імперія, карантини, створення.

Резюме

Создание карантинных учреждений в Крыму в конце XVIII – начале XIX вв. В статье автор исследует процесс создания карантинных учреждений в Феодосии, Керчи, Севастополе и других местах Крыма в конце XVIII – начале XIX веков. На основе выявленных нормативно-правовых актов показывает процесс их становления, задачи, функции, компетенцию, влияние на развитие торговли региона и страны в целом. Обращено внимание на проведение кодификации карантинного законодательства в 1800, 1818 и 1832 гг.

Ключевые слова: Крым, Российская империя, карантин, создание.

Summary

Creation of quarantine establishments in Crimea at the end of XVIII – beginning of XIX st. In the article an author probes the process of creation of quarantine establishments in Feodosii, Kerch, Sevastopol and other places of Crimea at the end of XVIII – beginning of XIX ages. On the basis of the exposed normatively-legal acts shows the process of their becoming, tasks, functions, jurisdiction, influence on development of trade of region and country on the whole. Paid a regard to leadthrough of кодификации of quarantine legislation in 1800, 1818 and 1832 years.

Key words: Crimea, Russian empire, quarantines, creation.

Отримано 6.03.2012

В. А. ІВАЩЕНКО

Віктор Анатолійович Іващенко, кандидат історичних наук, доцент Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ОФОРМЛЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІАТУ*
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УНР (ЖОВТЕНЬ 1917 – КВІТЕНЬ 1918 р.**)**

Забезпечення соціально-економічної стабільності будь-якої держави не можливе без чітко налагодженої податкової політики, у тому числі стосовно до селянства. Тому вивчення історичного досвіду, набутого за часів діяльності Центральної Ради та Генерального Секретаріату, є важливим для сучасного стану справ у податковій сфері.

Окреслена нами тема привертала інтерес науковців, зокрема П. Гай-Нижника¹, Д. Дорошенка², Р. Симоненка³. Однак спеціальної розвідки, присвяченої становленню нормативно-правової бази податкової політики Центральної Ради та Генерального Секретаріату в аграрному секторі національної економіки у жовтні 1917 – квітні 1918 рр., поки що немає, чим і зумовлена актуальність обраної для статті теми.

Автор статті ставить за мету розкрити еволюцію нормативно-правової бази податкової політики Центральної Ради та Генерального Секретаріату в аграрному секторі національної економіки у жовтні 1917 – квітні 1918 рр. Об'єктом вивчення є законодавче оформлення податкової політики Центральної Ради та Генерального Секретаріату, предметом – закони Центральної Ради та Генерального Секретаріату у сфері оподаткування аграрного сектору.

У ніч з 25 на 26 жовтня 1917 р. в Петрограді до влади прийшли більшовики. За таких умов Українська Центральна Рада відмовилася від попередньої тактики та стратегії в економічній та зовнішній політичній діяльності. 7 листопада 1917 р. Центральною Радою було проголошено III Універсал, змістом якого передбачалася трансформація Генерального Секретаріату в реальний виконавчий орган влади в Україні.

Державні органи Тимчасового уряду на території України припинили своє існування. Жовтневі події в Петрограді українськими політиками були засуджені, відповідно більшовицькі ради, діючі на території УНР, не визнавалися за легітимні. Тому перед Центральною Радою і Генеральним Секретаріатом постало нагальне питання формування власної фінансової, податкової системи, налагодження фінансового та податкового апарату, законодавчого оформлення їхньої діяльності⁴.

III Універсалом Центральна Рада оголосила встановлення контролю над фінансами УНР та запропонувала кроки щодо врегулювання економічної кризи. На початку грудня 1917 р. відбулися кадрові зміни в міністерстві фінансів, які позначилися на практичних заходах цього відомства з реалізації задекларованих у III Універсалі принципів формування національної податкової політики. Так, зокрема, якщо на початку листопада 1917 р. секретар фінансів М. Туган-Барановський лише окреслив механізм реалізації економічних заasad III Універсалу то В. Мазуренко, що очолив секретарство фінансів після відставки М. Туган-Барановського, запропонував конкретну програму дій. Насамперед відбулася кадрова ротація у відомстві. Ним на ключові посади було запрошено професійних і відповідальних людей: Андрія Гуменного було призначено директором відділу посередніх податків, Аполінарія Маршинського – директором відділу прямих податків, Михайла Кривецького – радником міністерства і керівником відділу державної скарбниці⁵.

Розпочавши вироблення проекту державного бюджету на 1918 р., секретаріат фінансів зіткнувся з проблемою відсутності механізму його наповнення та законодавчого забезпечення діяльності фінансових інституцій та податкової системи. Через це 2 грудня 1917 р. Генеральний Секретаріат звернувся до населення з проханням всіх небайдужих до національної справи сплачувати податки на користь новопосталої української державності. У документі йшлося: «Громадяни! Настав великий час, коли ми мусимо будувати самі державне життя рідного краю. Багато потреб державних у нашого краю. Треба заводити лад: треба робітникам дати роботу, треба нагодувати та одягти наших синів та братів, треба провести в життя земельну реформу. На все те треба грошей: треба будувати школи, закладати та удержувати державні заводи, налагоджувати залізні дороги та на інші державні потреби.

Громадяни! Генеральний Секретаріат закликав Вас виповняти свій громадський обов'язок: не задержувати виплати податків»⁶.

9 грудня 1917 р. Центральною Радою прийнято закон «Про заснування замість Київської губернської скарбниці та Київської контори Держбанку Української Головної Скарбниці та Українського Державного Банку», який став стрижнем фінансової системи. 20 грудня 1917 р. Генеральний Секретаріат УНР ухвалив постанову, за якою прибутковий податок за 1917 р. повинен бути сплачений до 15 січня 1918 р. Практика була іншою. Через політичну нестабільність забезпечити податкові надходження до бюджету у такі короткі

© В. А. Іващенко, 2012

* З прийняттям IV Універсалу – Рада Міністрів.

** Дати подано за старим стилем.